

ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΑΠΡΕΠΗΣ Πορτογάλλος καθηγητής Jorge περι-σπούδαστον ἐδημοσίευσε μελέτην ἐν τῇ «Revista da Universidade de Coimbra», τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1912, περὶ τοῦ μεγάλου Ἑλλήνος καλ-

λιτέχου Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου, τοῦ γνωστοῦ ὑπὸ τὸ ἐθνικὸν του ὄνομα El Greco. Ὁ καθηγητὴς οὗτος τὸν ἐξετάζει καὶ ὑπὸ ἱατρικὴν ἑποψιν καὶ δὴ ἀνατομικὴν. Ὡς γνωστόν, ἡ ἀνατομία εἶναι ἡ βῆσις τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς πρὸς μελέτην τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἐκάστοτε ἀναλογίας τῶν μελῶν, κατὰ τὰς διαφόρους στάσεις, κινήσεις καὶ ψυχολογικὰς διαθέσεις. Διὸ ἡ νέα αὕτη μελέτη ἔτυχε τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τοῦ ἱατρικοῦ κόσμου καὶ περιοδικὰ ἱατρικὰ ἀνέλυσαν αὐτὴν ἢ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσαν ἐν μεταφράσει. Τοῦ περὶ ἀνατομίας καὶ χρωματισμοῦ μέρους ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ δημοσιεύσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐν ἑλληνικῇ περιβολῇ ἐπιτομήν, ἐν τῇ ἀρχηγῇ «Πινακοθήκῃ». Ἀλλὰ προηγουμένως, ἐν εἰσαγωγῇ, γράφομεν γράμματα τινὰς περὶ τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὅστις ἦτο σοφὸς καὶ καλλιτέχνης· ἀλλὰ, καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ sui generis.

Κάπου ἀνέγνωσα ὅτι οἱ μεγάλοι ἄνδρες ὁμοιοῦν πρὸς τὰ νομίματα· ὅσον περισσότερον μένουσιν ὑπὸ τὴν γῆν, τόσον περισσότερον ἡ ἀξία αὐτῶν αὐξάνει.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον, ἀδίκως, ὁ Θεοτοκόπουλος εἶχε λησμονηθῇ· ἀλλ' ἔπειτα — ἐπειδὴ ἡ πραγματικὴ ἀξία οὐδέποτε χάνεται — ἤρχισαν νὰ τὸν μελετοῦν· διότι, μὲ ὅλην τὴν ἀλλοκοτον πρωτοτυπίαν, ἡ μεγαλοφυΐα του δὲν κρύπτεται.

Αἱ μελέται τοῦ Γουστάβου Geffroy τοῦ Ricketts ἀνέδειξαν ἀρχετὰ αὐτόν. Ἀλλὰ τὸ βιβλίον τοῦ Maurice Barrés, ἀπὸ τινων μνηῶν εἴλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν καλλιτεχνῶν καὶ ἐρασιτεχνῶν. Καὶ ὁ Menier ἠθέλησε νὰ ἀκμῇ γνωστὰς τὰς κρίσεις τοῦ Πορτογάλλου καθηγητοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν κοινόν.

Ἐσχάτως ὁ Οὐγγρὸς ἐρασιτέχνης Marcell Nemes, ἐλθὼν πρὸς πόλιν ἀρετῶν πίνακας, ὁμολογεῖ ὅτι τὴν μεγαλειτέραν υπερτίμησιν ἔλαβον τὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου.

Ἐγενήθη ὁ καλλιτέχνης ἐν Κρήτῃ. Τὸ ἀκριβὲς ἔτος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ ἀγνοεῖται. Κυμαίνεται ἀπὸ τοῦ 1545 ἕως 1550. Οἱ πλείστοι ὁμῶς παραδέχονται ὅτι ἐγενήθη τῷ 1548.

Ὁ Μουστοῦδης ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι γράφει ὅτι ἐκαλεῖτο Κυριακὸς ἢ Δομήνικος. Γλωσσικῶς εἶναι ὀρθὴ μεταφράσις, ἀλλ' ὅχι καὶ προκείμενου περὶ βαπτιστικοῦ ὀνόματος. Διότι, ἂν ὑπάρχουν δέκα ἄνθρωποι φέροντες τὸ ὄνομα Κυριακός, ὑπάρχουν καὶ τρεῖς ἄνθρωποι Δομήνικοι — εἰς τὸν δυτικὸν Συναξαριστὴν — ὧν ὁ ἐπιστημώτερος εἶναι ὁ ἰδρύσας, τῷ 1215,

τὸ περιλάλητον τάγμα τῶν Δομηνικανῶν ἢ ἱεροκηρύκων, ὁ ὅποιος ἀποθανάτισθη καὶ ὑπὸ τοῦ Δάντε.

Εἰς τὸ βάπτισμα θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα Δομήνικος, διότι ἂν θὰ ἐλάμβανεν τὸ τοῦ Κυριακοῦ δὲν θὰ τὸ ἐξიტάλιζε διὰ δύο λόγους. Πρῶτον, ὅτι ἐκαυχῆτο διὰ τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν του καὶ δεύτερον ὅτι οἱ δυτικοὶ λαμβάνουν τὸ ὄνομα Κυριακός, Ciriaco, καθότι ἐν τῇ χρεῖρᾳ τῶν ἁγίων κατατάχθησαν οἱ Κυριακοὶ πρὸ τοῦ σχίσματος.

Περὶ τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς του οὐδεὶς λόγος. Μάλιστα τὸ ἐπώνυμόν του διαπρυσίως διακηρύττει ὅτι ἔλκει τὸ γένος ἐκ Βυζαντινοῦ οἴκου. Ἐκτὸς τοῦ γνωστοῦ μεγάλου Κερκυραϊκοῦ οἴκου τοῦ Θεοτόκη, ὅστις ἔδωκεν εἰς τὸ ἔθνος διαπρεπεῖς ἄνδρας καὶ μίαν περικλεῆ γυναῖκα, εἰς τὰ ἀρχεῖά μας εἶδομεν ὅτι καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὑπῆρξεν οἰκογένεια Θεοτόκη. Εὐκόλον εἶναι Πελοποννήσιος Θεοτοκόπουλος νὰ μετέβῃ εἰς Κρήτην.

Ἐλθομεν τώρα εἰς τὸ θρησκευτικὸν αὐτοῦ δόγμα.

Ὁ ἀείμνηστος φίλος μας Βικέλας εἰς τὴν βιογραφίαν περὶ Θεοτοκοπούλου λέγει ὅτι ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Τολέδου «θὰ πληροφορηθῶμεν ἂν ἦτο καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος. Ἡ διαβίωσις του εἰς τὴν καθολικωτάτην Ἰσπανίαν, αἱ διδόμεναι εἰς αὐτόν πολυπληθεῖς »παραγγελίαι ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἡ εὐνοια »πρὸ παντὸς διὰ τῆς ὁποίας τὸν ἐτίμα Φίλιππος ὁ Β'. »ὡς κατ' ἐξοχὴν βασιλεὺς τῆς ἱερᾶς ἐξετάσεως, πάντα »ταῦτα, ἐκ πρώτης ὄψεως, φαίνονται ἀποδεικνύοντα »ὅτι ἀνήκειν εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν». Ἐχει δίκαιον. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπάρχουν ἰσορροῦντες ὅτι ὁ Θεοτοκόπουλος ἦτο μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν δομηνικανῶν. Ἰδοὺ τί λέγει ὁ Πέτρος Καλιάρης ἐν τῇ λαμπρᾷ μελέτῃ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Παύλου Βερονέζε, δημοσιευθεῖσα τῷ 1888 ἐν Ρώμῃ (σελ. 177), λόγον ποιούμενος περὶ τῶν μνημῶν τοῦ μεγάλου τούτου ἰταλοῦ ζωγράφου: «Ὁ πατὴρ Βικέντιος Μαρκέζης (Memorie dei più »insigni pittori κτλ. τόμος Γ'. σελ. 325) θέτει »μεταξὺ τῶν μνημῶν τοῦ Τιτσιάνου, ἰδίως τοῦ Βερ- »ονέζε τινὰς δομηνικανούς, καὶ, μεταξὺ τούτων, »πρῶτον τὸν πατέρα Δομηνικὸν Θεοτοκόπουλον, »γεννηθέντα ἐν Ἑλλάδι τῷ 1548 καὶ ἀποθάνοντα εἰς »Τολέδον τῷ 1625, ὅστις ὑπῆρξε γλύπτης καὶ ζω- »γράφος περίφημος καὶ ὅστις διέδωκεν εἰς τὴν Ἰσπα- »νίαν τὴν τεχνοτροπίαν τῶν Ἑνετῶν...»

Ἄν οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι ἀληθεῖς, ὁ Θεοτοκόπουλος, ὅχι μόνον ἀνήκει εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν ἀλλ' ἦτο καὶ δομηνικανὸς μοναχός. Πάλιν πῶς συμβιβάζεται τὸ μοναχικὸν σχῆμα μὲ τὸ νὰ εἶχε καὶ τέκνον, τὸν Γεώργιον Μανουήλ, καλλιτέχνην ἐπίσης; Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐκόλος Διατελὼν ἐν χρεῖρᾳ, θὰ ἡσπάσατο τὸν μοναστικὸν βίον.

Εἶδομεν ὅτι τὸν καλεῖ πατέρα padre, καὶ ὅχι Frà ἢ Frate ἀδελφόν, ἅρα ἐχειροτονήθη μοναχός. Παρατηρεῖται ὅτι τὸ μοναχικὸν τοῦτο τάγμα, φημιζέται διότι παρήγαγε πολλούς, πλείστους μεγάλους

* ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΘΕΟΥ *

Στην δεσποινίδα Τ.

Βουβός τῇ νύχτᾳ ἐστάθηκα στὴ Θάλασσα. Ψιλά
τ' ἀστέρια γλυκοαυμονίζαν τὴ θεία τους συμφωνία.
Ἦσαν ἡ ὥρα ποῦ ὁ Θεὸς στὴ Πλάσι ὅλη μιὰ
Κι' ἡ θάλασσα ἀφικροάζονταν σ' ἀπόκοσμη ἡσυχία.

Ω Ω

Κ' ἐὼν σιμά μου, μ' ἀνοιχτά τὰ μάτια τὰ αἰθέρια
μὲ τὴ γυνή σου ἐρώτησες τὸ λόγο ποῦ σιωπῶ.
Σεχνούσες πῶς τὰ μάτια σου ἦσαν κ' ἐκεῖνα ἀστέρια...
— Ὁ Θεὸς τραγούδαε γύρω μας τῆς Πλάσης τὸ σκοπὸ.

Νύκτα Φαλήρου 1913

ΜΙΧΑΗΛ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

ἄνδρας καὶ ἁγίους, οἵτινες ὠφέλησαν μεγάλως τὰς ἐπιστήμας, τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ διέπρεψαν ὡς ἱεροκήρυκες. Δομηνικανοὶ εἶναι καὶ Θωμάς ὁ ἐξ Ἀκυίνου, Ἀλβέρτος ὁ Μέγας καὶ Πῖος ὁ Ε', τοῦ ὁποίου τὰ πλοῖα μετέσχον εἰς τὴν περιφανῆ ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου.

Ἀλλὰ παρατρεῖ ὀρθότατα ὁ Βικέλας δὲν ἐπεται, κατ' ἀνάγκην, ὅτι ὅσοι Ἕλληνες ἠσπάζοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸν καθολικισμόν ἀπερνούντο διὰ τοῦτο τὸν Ἑλληνισμόν. Πολλὰ περὶ τοῦ ἐναντίου παραδείγματα ἡδυνάτο τις νὰ φέρῃ ἐκ τῆς δεκάτης πέμπτης καὶ τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἐκατονταετηρίδος, ὅτι νὰ ἠσπάζοντο τὸ δυτικὸν δόγμα, ἀλλ' ἦσαν Ἕλληνες κατὰ τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν.

Τὸ ἐπώνυμόν του ἔλαβεν ἀρκετὰς περιπετείας. Ἐν Βενετίᾳ ἐγένετο γνωστὸς ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐθνικοῦ ὀνόματος ὁ Γραικὸς El Greco (1) ἢ delle Greche, ὅπερ τοῦ ἐμείναν ὡς ἐπώνυμον καὶ ὁ φιλόπατρις Κρής, σεμνυνόμενος διὰ τὴν καταγωγὴν αὐτοῦ ὑπερηφάνως τὸ ἐδέχετο. Μεταθὰς δὲ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὡς φιλίταλος Ἕλληνα δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ ἐξισπανίσῃ ὑπεγράφετο Domenico Greco καὶ ὄχι Dominig o Griego. Εἰς πλεῖστα τῶν ἔργων ὑπεγράφετο καὶ ἑλληνιστὶ Δομηνικός Θεοτοκόπουλος ἐποίησε. Ἐνίστε δὲ παρὰ τῷ ἐπωνύμῳ ἔθετε καὶ τὸ Κρής.

Πολλοὶ μετεμύρρυσαν τὸ ἐπώνυμόν του εἰς Θεοτοκόπολις καὶ Θεοσκοπόλις. Μάλιστα ἐκ τῆς διττῆς ταύτης γραφῆς ἀπατηθεὶς ὁ Ticozzi ἐν τῷ Λεξικῷ τῶν ἀρχιτεκτόνων, γλυπτῶν καὶ ζωγράφων, ἔπλασε δύο διάφορα πρόσωπα, τὸν Θεοσκοπόλιν καὶ τὸν Θεοτοκόπολιν. Τὴν σύγχυσιν ταύτην τὴν παρατήρησεν ὁ Zanì ἐν τῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ καὶ ἔπειτα ὁ Μουστοξύδης ἐν τῷ Ἑλληνομνήμονι.

Θέλετε τώρα νὰ ἴδῃτε πῶς εὐρίσκουσιν οἱ ξένοι τὰς ἐτυμολογίας τινῶν ὀνομάτων μας: Ἴδου αὐτολεξεί: «Faisons remarquer en passant, que Theotocopuli veut dire, en grec moderne, oiseau engendré par Dieu, de πουλί = oiseau, Θεοτόκος = issu de Dieu.»

Ἐπειδὴ ὁ Θεοτοκόπουλος εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Greco ἐδημιούργησαν καὶ δύο λέξεις Grecoïde Γραικοειδής καὶ Grecomane Γραικομανής.

(Ἔπεται συνέχεια)

ΣΠ. ΔΕ—ΒΙΑΖΗΣ

Τ' ΑΘΑΝΑΤΟ ΝΕΡΟ

— Ψηλὰ στὸ κάστρο τῆς Ἀθηνῶς, ἡ Νίκης,
μαρμαρωμένους ἀπ' τὸν Παλῆν καιρὸ,
ξεμαρμαρῶσαν ἐμπρός σου. Ποῦ τὸ βοήκη
χρυσέ μου Ρήγα, τ' ἀθάνατο νερό;

— Δάκρον στὸ δάκρον τὸ γέμισαν οἱ σκλάβοι
τ' ἅγιο Ποτῆρι στοῦ Πόνου τὸ Ἴερό
πῆγε ἡ γυνή μου κορυφὰ νὰ μεταλάβῃ
κ' ἐκεῖ τὸ βοήκη τ' ἀθάνατο νερό.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΕΜΗΣ

(1) Οἱ Ἑνετοὶ ἀντὶ τοῦ λέγουσι el.

F. Stück

Ὁ Πᾶν